

Шапенко Л.О.,
асистент кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового юридичного інституту
Національного авіаційного університету

Присяжнюк А.М.,
студентка
Навчально-наукового юридичного інституту
Національного авіаційного університету

ЗАКОНОДАВЧІ ПРОГАЛИНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Розвиток України як правової держави неможливий без створення ефективною та цілісною правовою системою, здатною забезпечити пріоритет загальноновизнаних прав та свобод людини і громадянина, захист права власності, свободу підприємницької діяльності тощо. Виконання даного завдання супроводжується стрімким оновленням всієї системи права, а також системи законодавства. Проте, результатом процесів прискореного розвитку суспільних відносин стало виникнення таких ситуацій, які залишаються поза врегульованістю нормами права.

Ще одним досить негативним фактором, що впливає на формування сучасного правового простору України, є недосконалість механізму підготовки та прийняття законопроектів. Зокрема, мова йде про недостатній конституційний контроль на стадії законотворчості; помилки при оформленні тексту законодавчих актів під час юридичного оформлення розроблених законодавчих рішень; низький рівень організації експертного забезпечення законодавчого процесу; відсутність практичної моделі якісного закону чи норми закону. Таким чином значна кількість нормативно-правових актів перевантажені відсилочними нормами, містять неточності, а інколи і суперечать Конституції чи законам України. Цей фактор підсилюється також низьким рівнем правової свідомості та правової культури населення, широко розповсюдженим в суспільстві правовим нігілізмом.

Як наслідок, чинне законодавство України містить прогалини, протиріччя та положення, які мають різне тлумачення, що зумовлює значні проблеми в правозастосовній діяльності, а також порушення прав і законних інтересів різних суб'єктів права.

Згідно положень загальної теорії права прогалини у законодавстві – це повна або часткова відсутність законодавчої регламентації певних суспільних відносин, що потребують правового регулювання [1, с. 271]. Спираючись на наукові розробки інших вчених-теоретиків, прогалини у законодав-

стві можна визначити як повну або часткову відсутність правового регулювання (юридичних норм, приписів нормативно-правових актів) в тих випадках, коли суспільні відносини потребують такого регулювання. Інколи для позначення цього явища використовується термін «лакуна» (від лат. *lacuna* – заглиблення, порожнина) [2, с. 170]. Тобто під законодавчими прогалинами слід розуміти відсутність конкретних юридичних норм, необхідних для врегулювання суспільних відносин, що знаходяться у сфері ли права.

Причини законодавчих прогалин бувають різні. Це стосується двох їх шлків – первісних і похідних (наступних) прогалин [2, с. 171]. Первісні прогалини спричинені тим, що законодавець не врахував при формулюванні нормативних актів всієї багатоманітності життєвих ситуацій, які потребують правового регулювання. Це може статися внаслідок прорахунків, які були допущені при розробці закону, у застосуванні маневрів юридичної техніки. Виникнення похідних (наступних) прогалин пов'язане з об'єктивними причинами постійного розвитку суспільних відносин, виникнення інших життєвих ситуацій, які не могли бути заздалегідь передбачені законодавцем.

Наявність прогалин у законодавстві є небажаним та свідчить про недоліки системи законодавства та системи права в цілому. Однак вони є об'єктивно можливими та неминучими. Тому традиційно для юриспруденції характерною є проблема усунення або подолання таких дефектів права.

Одним із основних способів подолання прогалин є правотворча діяльність компетентних державних органів, яка спрямована на доповнення, внесення змін, скасування нормативно-правових актів або окремих їх положень відповідно до наявних потреб правового регулювання [2, с. 171]. Але для здійснення таких процедур правотворчим органом необхідним є дотримання певних умов, а саме: обставини прогалини повинні бути ретельно перевірені з метою встановлення факту прогалини у законодавстві; визнання наявності прогалини не повинне суперечити державній політиці, як її загальної спрямованості, так і в певній сфері суспільних відносин; рішення про усунення прогалини не повинне суперечити загальнонародній волі (за умови вивчення суспільної думки).

Поки прогалина у законодавстві не ліквідована правотворчим органом, виникає необхідність тимчасового її усунення в процесі правозастосовної діяльності. Законодавством передбачено два способи тимчасового одиначного подолання прогалин:

– аналогія закону – це такий спеціальний прийом подолання прогалин у законодавстві, що ґрунтується на застосуванні загальних або суміжних норм певної галузі права (законодавства), які регулюють схожі (аналогічні, подібні) суспільні відносини;

– аналогія права – це такий прийом подолання прогалин у праві, який використовується при вирішенні конкретної юридичної справи і передбачає застосування загальних засад права – передусім принципів справедливості, рівності, гуманізму, верховенства права тощо. Аналогія права використовується лише у випадках повної відсутності юридичних норм і за обставин, коли неможливо застосувати аналогію закону [2, с. 172].

Окремим випадком аналогії закону є субсидіарне застосування норм права, відоме під назвою «міжгалузєва аналогія» [1, с. 274]. Міжгалузєва аналогія є тим способом усунення прогалин, який передбачає застосування до певних відносин обов'язкового для виконання письмового нормативного припису, що врегульовує схожі за ознаками відносини в споріднених галузях. В такому випадку запозичення можливе лише з галузєй, що мають схожість у предметі та методі правового регулювання.

Підтримуючи позиції Матата Ю.І. необхідно зазначити, що перед застосуванням аналогії закону чи аналогії права потрібно: встановити, що певна ситуація має юридичний характер і потребує правового рішення; переконатися у відсутності конкретної норми в даній галузі права, яка регулює подібні правові випадки (встановити прогалину в праві); встановити чи не заборонено аналогію закону або аналогію права в даному випадку [3, с. 103-115].

Підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що в результаті розвитку і динамічності суспільних відносин, постійного реформування законодавчої системи виникають прогалини в законодавстві, під якими розуміють повну або часткову відсутність у чинних нормативно-правових актах юридичних норм, необхідних для правового регулювання суспільних відносин. Критеріями існування прогалин у законодавстві можуть слугувати повна відсутність юридичної норми, неповнота юридичної норми або ж протиріччя між юридичними нормами.

Для сучасного українського законодавства характерні два способи заповнення законодавчих прогалин:

– усунення прогалин в процесі правотворчості шляхом прийняття нових або редагування застарілих юридичних норм;

– подолання прогалин правозастосовним органом в процесі правозастосовної діяльності шляхом використання спеціальних прийомів (аналогії закону чи аналогії права).

Список використаних джерел:

1. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.В. Петришина, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О.В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.

2. Теорія держави і права: навч. посіб. для підгот. фахівців з інформаційної безпеки / [О.О. Тихомиров, М.М. Мікуліна, Ю.А. Іванов та ін.]; за ред. Л.М. Стрельбицької. – Київ: Кондор Видавництво, 2016. – 332 с.

3. Матат Ю.І. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання в правозастосовній діяльності : монографія / Ю.І. Матат. – Х. : Право, 2015. – 176 с.